

Cassian Maria SPIRIDON

**CUVÎNTUL
COBORÎT PRINTRE NOI**

Cassian Maria SPIRIDON (9.IV.1950, Iași), poet și eseist. În decembrie '89 a fost arestat deoarece a organizat și condus o mișcare revoluționară conspirativă împotriva dictaturii comuniste. În ianuarie 1990 a fondat revista „Timpul” (care a apărut, sub conducerea sa, până la sfârșitul lui octombrie 1991). În noiembrie 1991 înființează Editura TIMPUL, pe care o conduce și în prezent. În 1994 a întemeiat revista „Poezia”, iar în 1995 – „Caietele de la Durău”. Este, din 1995, redactor-șef al revistei „Convorbiri literare”, căreia i-a stabilit un profil distinct.

Autor a peste 40 de volume de poezie, eseistică și publicistică. A obținut numeroase premii și distincții literare, printre care Premiul „Mihai Eminescu” al Academiei Române (pentru volumul *Poeme în balans*), două premii USR pentru eseu și altele pentru poezie.

Este membru al Comitetului Director și al Consiliului USR și președinte al USR – Filiala Iași. Este cetățean de onoare al municipiului Iași și deținător al medaliei Meritul Cultural în grad de Comandor. Prezent în diverse antologii din țară și din străinătate. Tradus în franceză, engleză, germană, spaniolă, suedeză, rusă, chineză, finlandeză, maghiară, poloneză, sîrbă, cehă, slovacă, arabă etc.

Cassian Maria SPIRIDON

**CUVÎNTUL
COBORÎT PRINTRE NOI**

DOXOLOGIA
2015

Reabilitarea spiritualității

Sînt zece ani de cînd Mircea Eliade s-a ridicat la cele veșnice. Un autor *monstruos*, cum au fost atîția în literatura română: Cantemir, Hașdeu, Iorga și lista ar putea continua. La atîția ani după moarte sînt destui gata a-l bate în cuie pe motive ideologice chiar și astăzi și tot la fel de dispuși a-l cenzura, precum fostul Consiliu al Culturii socialiste și, nu în ultimul rînd, a-i imputa scrierile din tinerețe, cît și admirația față de spiritualitatea românească, față de Eminescu, Iorga, Pârvan, Nae Ionescu etc. Nu-i pot ierta dezacordul față de „barbaria mentală care va reduce ultimele rudimente de inteligență la scheme mentale. Ce sunt – se întrebă, în continuare, într-un articol din ianuarie 1935, Mircea Eliade – altceva teoriile prin care marxismul explică arta, etica, filosofia, religia?” Eliade a observat, încă din 1935, că „economia spirituală a Creștinătății nu mai poate funcționa” pentru că, spune el, „în locul ei se instaurează matriarhatul german și tribul sovietic, cu o economie specifică și o spiritualitate specifică. Pîine nu vor mîncă decît arienii (în matriarhatul german) și proletarii (în tribul sovietic). De asemenea, «idei» nu vor mai putea avea decît cei care cunosc pe de rost formulele magice ale economiilor respective”.

Și dacă, funcție de ideologia la modă, Eminescu a putut fi considerat de unii protolegionar, iar de alții socialist sadea, nici Eliade nu a fost scutit, încă în viață fiind, dar mai ales după, de etichetări dintre cele mai aberante, dintre care la

loc de frunte se află antisemitismul (?), iar afirmarea tradițiilor spirituale și naționale îi sînt imputate ca propagandă extremistă ce nu îndeamnă, nici mai mult nici mai puțin, decît la asasinat (a se vedea *Felix culpa*, articol scris de Norman Manea).

N. Ionescu scria: „Noi, generația lui 1906, am înțeles că națiunea nu este un instrument politic, ci unul cultural”, iar pentru această generație „cultura este concepută ca o expresie a spiritualității”, fapt pe care, după cum știm, marxistii l-au negat totdeauna. Pornind de aici, dar și de la un articol semnat de Rădulescu Motru (*Reabilitatea spiritualității*), M. Eliade consideră „libertatea și dreptul la creație” ca axele spirituale ale oricărui stat; „căci un neam crește și supraviețuiește numai prin ceea ce creează. Și o creație organică nu e posibilă decît prin libertate și prin conștiința autonomiei actului spiritual”. Într-adevăr, asatine gînduri și îndemnuri la fel de întunecate.

Iată ce viziune periculoasă îl vizita pe Eliade, din punctul de vedere al numeroșilor săi detractori, tot în '35. cînd în finalul unui articol susținea: „Misiunea istorică a unui popor este verificată de două lucruri: 1) de puterea cu care știe să-și apere pămîntul, libertatea și drepturile; 2) și de vigoarea cu care creează valori. Clasele sau grupurile care împlinesc aceste funcții esențiale sînt singurele care se pot numi grupuri vitale, fără de care o națiune riscă să dispară din istorie..”.

Pentru Eliade „cultura rămîne atîta timp cît există atmosfera spirituală, dogmele din care a izvorît” și ea „se întemeiază ori pe o religie – a cărei experiență este *nisus formativus*... ori pe o *didactică*”.

Ieșirea din actuala tranziție românească, ce pare fără sfîrșit, va fi aproape de final cînd preocupările civice vor coplesi preocupările politice și de căpătuială fără muncă.

După colapsul comunismului, iată-ne din nou porniți pe calea reabilitării spiritului, a afirmării autonomiei lui, în spiritul generației lui Eliade, Noica, Vulcănescu, Țuțea, cu speranța, dar și încrederea că acest zbor nu va mai fi oprit de fantoma unui noi „...ism”.

[„Convorbiri literare”, nr. 5, mai, 1996]

Între poezie și transcendență

Vom încerca a intra pe acest teritoriu, atît de lunecos și greu de stăpînit, apelînd la diverse dicționare, dar și la filosofi preocupați de această problematică.

Atît în dicționarul religios, cît și în cel de filosofie, *transcendența*, care este calitatea a ceea ce este *transcendent*, este definită asemănător. Și vom da cîteva din definițiile agreate de cele două dicționare pentru *transcendent*:

1. Ceea ce depășește limitele unui domeniu dat, ceea ce nu aparține unei clase de obiecte, ci presupune un principiu exterior și superior acesteia; 2. Realitatea superioară inteligenței obișnuite, lucrurilor individuale sau umanității (Divinitatea la Berkeley); 3. Ceea ce există dincolo de experiența senzorială, cu alte cuvinte de realități (lucruri în sine) sau de principii ale cunoașterii (Kant).

Cît privește *poezia*, nici unul dintre dicționarele citate nu se ostenește să o definească – după cum se vede, domeniul lor de interes este mult prea înalt pentru a-și pierde timpul cu ceva atît de lumesc, în opinia probabilă a celor care le-au alcătuit.

În ciuda dicționarelor, filosofii și gînditorii lumii au fost și sînt preocupați, în cel mai înalt sens, nu doar de *transcendență*, cît mai ales de *poezie*. Pentru Aristotel, după cum afirmă în *Poetica*, „epopeea și poezia tragică, ca și comedia și poezia ditirambică [...] sînt toate, privitye laolaltă, niște imitații”.

Opinie care s-a nuanțat, pînă a devenit la Kant: „(poezia), arta de a prezenta un joc liber al imaginației ca pe o activitate a intelectului”, în schimb *transcendentul*, tot pentru gînditorul din Königsberg, de această dată în spiritul definiției din dicționar, este ceea ce „depășește experiența, principiile cunoașterii, ceea ce nu e cognoscibil, principiu a cărui aplicare trece de hotarele experienței posibile (spre deosebire de imanent)”.

După Hegel, „obiectul care corespunde poeziei este împărăția nemărginită a spiritului”, fapt pentru care poezia a fost și mai este încă „învățătoarea universală și pretutindeni prezentă a genului uman”.

Pentru Shelley, „poezia este într-adevăr ceva divin” și de aici se înțelege că și transcendent, iar Wordsworth o consideră „deopotrivă centrul și *circumferința cunoașterii*”. La Novalis, poezia este „eroina filosofiei”, drept pentru care o ridică la „rangul de principiu”, ca în final să conchidă, ca un adevărat poet, că „filosofia este teoria poeziei. Ea ne demonstrează că poezia este totul”.

Pentru Benedetto Croce, poezia este „identitate de conținut și formă, expunere a umanității depline, viziune a particularului în universal” – definiție cît se poate de încăpătoare, dar nu lipsită de imprecizia care paște pe oricine încearcă a îmbrăca teoretic inefabilul.

Heidegger, cu măsură, probează ce-i poezia și esența ei folosind gîndirea poetică a lui Hölderlin. Între altele, afirmă că „activitatea poetică își creează operele în sfera și din «materialul» limbii”, fiind și „cea mai nevinovată dintre îndeletniciri” (Hölderlin). „În limbă poate să își găsească exprimarea ceea ce este mai pur și mai ascuns — dar, cum spune filosoful german mai departe — și ceea ce este turbure și la îndemîna tuturor”. Și ca să încheiem heideggerian, vom susține printr-un citat din aceeași lucrare, privind esența poeziei, că: „Poezia nu este doar o podoabă care însoteste *Dasein*-ul, nu este doar o exaltare temporară, și cu atît mai puțin este temeiul purtător al istoriei, și de aceea nici nu este un simplu

fenomen al culturii și cu atât mai puțin o simplă «expresie» a «sufletului unei culturi»”.

Strecurîndu-ne printre atîtea definiții ce vor să cuprindă poezia și transcendența în esența lor, n-avem curajul să tragem vreo concluzie. Lăsăm la libera apreciere a cititorului cît de mult am reușit cu acest număr din *Poezia* a ne apropia sau (de ce nu?) îndepărta de tema propusă.

[„Poezia”, nr. 3, primăvară-toamnă, 1997]

Poezie și filosofie

Prima întrebare ar fi dacă poate exista poezie în absența filosofiei? Și mai departe, dacă la nașterea ei a fost de față, pe lângă Moirele totdeauna prezente la astfel de evenimente (Lacheris, Clotos și Atropos), și o posibilă zeiță a filosofiei?! Din mitologia greacă și romană se cunosc ca sigure cele nouă muze, dintre care pentru noi ar fi de interes Euterpe – muza poeziei lirice, Erato – muza poeziei erotice și nu mai puțin Melpomene – muza tragediei și Calliope – muza poemului epic și cu îngăduință – Thalia – muza comediei. Dar unde este zeul sau muza filosofiei? Nici grecii și nici alte popoare ale Antichității n-au încercat a pune într-o legătură prea strînsă cele două concepte: poezia și filosofia.

Romanticii au fost între primii care și-au propus a teoretiza această relație. Novalis considera că „poezia constituie o parte a tehnicii filosofice” – atenție! – o parte, dar nu lipsită de importanță. Tot el afirmă că „poezia este eroina filosofiei. Filosofia ridică poezia la rangul de principiu. Ea ne demonstrează că poezia este totul”.

Și, pentru a susține mai temeinic peste timp afirmațiile novalisiene, vom cita din eseul lui Heidegger: *Hölderlin și esența poeziei*, unde se considera că: „Poezia nu este doar o podoabă care însoțește *Dasein*-ul, nu este doar o exaltare temporară, și cu atît mai puțin o înflăcărare și o petrecere oarecare. (A se observa apropierea de gîndirea și viziunea aristotelică

din *Poetica*). Poezia este temeiul purtător al Istoriei, și de aceea nici nu este un simplu fenomen al culturii și cu atât mai puțin o simplă «expresie» a «sufletului unei culturi».

Și totuși, are nevoie poezia de filosofie, sau filosofia de poezie sau pot ele exista în totală autonomie, de sine stătătoare și în goală nepăsare una față de viața celeilalte?

Greu a da un răspuns definitiv, dar sigur e că, dacă poezia este cea mai înaltă formă de manifestare a spiritului, puțin probabil să fie și să rămână așa în absența meditației, a metafizicii și, implicit, a filosofiei. Pentru că, zice Novalis, „se înțelege de la sine că pe orice treaptă mai înaltă a culturii, poetica reprezintă un instrument important și poezia o creație superioară”.

[„Poezia”, nr. 4, toamnă-iarnă, 1997]

Poezie și Dumnezeu

A m putea apela, dintru început, la Kant și Hegel, pentru a afirma natura divină a poeziei, dar ne vom opri mai întâi la August Wilhelm Schlegel care, în a douăzeci și treia sa prelegere, *Poezia*, ne spune o mică poveste: „Când domnitorul Siracuzei l-a întrebat pe poetul Simonide ce este divinitatea, se spune că acesta ar fi cerut o zi răgaz de gândire. După trecerea acestui termen a mai cerut două zile, trei zile și așa mai departe, pînă cînd, în cele din urmă, domnitorul insistînd să capete o explicație reală, el i-a răspuns: Problema îi pare cu atît mai neclară cu cît reflectează mai mult la ea. La întrebarea: ce este poezia? – aș înclina să răspund într-un mod asemănător și, prin asta, să cred ca și Simonide că am spus într-adevăr ceva. El lăsa să se înțeleagă de fapt că divinitatea este un gând nelimitat, o idee. Această afirmație este în fond valabilă și cu privire la artă în general; scopul artei, adică sensul aspirației ei, poate fi schițat în general; dar ceea ce urmează și poate să se realizeze în decursul timpului nu poate fi cuprins de nici o notiune rațională, întrucît este infinit. La poezie, acest lucru se petrece într-o măsură și mai mare; căci artele celelalte au totuși, în funcție de mediile și mijloacele lor de reprezentare limitate, o anumită sferă ce poate fi măsurată întrucîtva”; pentru ca, după alte cîteva pagini, să concluzioneze că „poezia este culmea științei, interpreta și talmăcitoarea acelei revelații divine, cum au numit-o anticii pe bună dreptate: o limbă a zeilor”.

În alt loc, autorul german, vorbind despre Eschil, consideră că „poezia, în forma ei primară, este totdeauna cea mai apropiată de venerabilitatea religiei, orice formă ar lua aceasta de fiecare dată, la fiecare generație de oameni”.

Pentru Shelley, romanticul englez, „poemul este crearea de acțiuni în conformitate cu formele veșnice ale naturii umane, așa cum există ele în mintea Creatorului”; poate de aceea, spune tot el: „Poezia este într-adevăr ceva divin”. Fapt confirmat de Friedrich Schlegel, fratele lui August: „Cine are o religie, vă va vorbi în poezie”.

Schelling, în *Filosofia artei*, ne atenționează că, „la originea ei, orice poezie a fost creată pentru auz, fie ea lirică, epică sau dramatică. Însuflețirea apare aici în modul cel mai nemijlocit, ca inspirație care nu îngăduie celui cuprins de ea să se gândească la scopuri exterioare. Doar ascultînd de glasul lui Dumnezeu, el se mișcă parcă în afara legității comune, cu îndrăzneală și totuși cu siguranță și ușurință”.

O înaltă formă de împletire a poeziei cu dumnezeirea vom afla în *Imnele dragostei dumnezeiești* ale Sfîntului Simeon Noul Teolog, măiestrit traduse de Dumitru Stăniloae. Vom cita, în întregime, Imnul 10, *Moartea atinge cu tristețe și pe cei mai tari*.

*Am auzit un lucru ciudat și înspăimîntător:
o fire materială mai tare ca piatra,
deopotrivă de rezistentă ca diamantul,
care nu e înmuiată nici de foc, nici de fier,
se face ca ceara, cînd e amestecată cu grafitul.
Și o cred aceasta: căci o mică picătură de apă
face într-un timp lung o adîncitură în piatra tare.
De fapt, nici una din cele în viață nu rămîne neschimbată.
Nimeni să nu creadă că mă amăgește cu cele de acum.
Vai celui ce vede cele fugitive ale vieții
ca lucruri ce se pot ține și se desface cu ele.
El va suferi ceea ce sufăr și eu, nenorocitul.
Noaptea m-a despărțit de cel mai dulce frate,
tăind lumina netăiată a iubirii.*

Ne este greu să credem că ar exista Poezie fără Dumnezeu. Așa cum despre omul de nimic se spune că-i un om fără de Dumnezeu, sau că n-are nici un Dumnezeu, așa și despre o poezie proastă – în fapt nonpoezie – vom spune că ne aflăm în fața unui text fără nici un Dumnezeu. În genere, poate exista ceva fără Dumnezeu? – de la fapte de viață, dar și opere de artă, pînă la poezia fără de care spiritul ar fi ca și mort! Puțin probabil să aflăm un răspuns afirmativ la această întrebare. Cele două entități, Poezia și Dumnezeu, sînt și se manifestă numai împreună, potențîndu-se reciproc.

De altfel, poetul scrie ca și cum ar scrie pentru un singur cititor: Dumnezeu – Creatorul perfect – Care știindu-Se așa, nu scrie și El, la rîndu-I, poezie, dar ar putea oricînd să o facă. El este marele Judecător; cum spune Tasso: „Non merita nome di creatore, se non Iddia ed il Poeta” (*Numai Dumnezeu și Poetul merită numele de creator*).

Drept încheiere, vom cita din Hegel, pentru care „...obiectul care corespunde poeziei este împărăția nemărginită a spiritului. (...) Sub acest aspect, sarcina principală a poeziei este aceea de a ne face să simțim puterile vieții spirituale și, în general, valurile suitoare și coborîtoare ale pasiunilor și sentimentelor omenesti ori ceea ce trece liniștit prin fața contemplației, împărăția atotcuprinzătoare a reprezentărilor, faptelor, acțiunilor, destinelor omenesti, agitația acestei lumi și guvernarea divină a lumii. Astfel a fost poezia și mai este încă învățătoarea universală și pretutindeni prezentă a genului uman”.

[„Poezia”, nr. 5, vară, 1998]

Poezia de după gratii

Un fenomen, probabil unic în spațiul sovietizat după al Doilea Război Mondial, a fost poezia creată în închisorile comuniste de deținuții politici. Fenomen la fel de unic în această parte de lume, precum rezistența din munți împotriva regimului de teroare instaurat în țară de tancurile bolșevice.

Prima încercare de a reintroduce în circuitul literar a unor autori trecuți prin temnițele vechiului regim, dar cu opera din perioada interbelică, este antologia *Poezia română modernă. De la G. Bacovia la Emil Botta*, realizată de Nicolae Manolescu și publicată în 1968 – în anii relativului dezgheț, la Editura pentru literatură – colecția BPT. Între antologați se aflau, între alții, Radu Gyr și Nichifor Crainic, cu poezii de pînă în august 1944. Prezența lor a provocat, în foarte scurt timp de la apariție, retragerea de pe piață a antologiei. Singura culegere publicată înainte de 1989, cu *Poezii din închisori*, este realizată de Zahu Pană (fost detinut politic) și apare, în 1982, la Editura Cuvîntul Românesc din Canada. Cuvîntul introductiv este semnat de Vintilă Horia, care atenționează: „Aș fi vrut să scriu cu lacrimi aceste rînduri, pentru ca tot cu lacrimi să fie cetite, împreună cu poemele ce urmează. Pentru că acest volum de versuri culese de pe ogorul însîngerat al închisorilor românești dau socoteală de realitatea cea mai cumplită pe care ființa omenească a trăit-o vreodată”.

Abia în 1995, la Editura craioveană Omniscop, apare prima antologie din țară, cu poeziile din pușcăriile comuniste, *Poezia în cătușe*, întocmită, prefătată și cu note de Aurelian I. Popescu. Dacă Zahu Pană și-a organizat culegerea pe autori (de remarcat că mulți apar sub denumiri de stele sau constelații cerești și nu sub numele real, unii dintre ei fiind în țară și în viață – pseudonimul urmînd a-i scuti de represaliile regimului), A.I. Popescu preferă gruparea pe cîteva mari teme a poemelor. Cam la atît, după informațiile pe care le dețin, se limitează opera de recuperare și reimpunere a acestei poezii în totalitatea ei. Nichifor Crainic și Radu Gyr sînt singurii, la nivel de autori, publicați practic integral, inclusiv poezia din perioada de detenție. Nici un istoric literar, încă, nu s-a preocupat la modul aplicat și cuprinzător de poezia născută după gratii – comparativ cu preocuparea pentru producțiunile fals poeticești ale proletcultismului ce proliferă în acei ani, în paralel cu suferința și nenorocirea celor din pușcăriile democrației populare. Paralela este tragică, dar și grotescă, între lingăii de curte, bine stipendiați pentru osanalele lor și scriitorii autentici, schingiuiți prin închisori. Contemporani unii cu alții, cei care au semnat pactul cu diavolul roșu au fost răsplătiți regește: funcții, bani, vile, călătorii în străinătate etc.; ceilalți, în pușcării, n-ar fi aflat nici un petec de hîrtie pe care să-și plîngă amarul, nici cărți, nici ziare, doar pumnul și zeghea, izolarea totală. De te-ar fi prins cu hîrtie asupra-ți, te așteptau ore și zile de bătăi pînă la distrugere, fără milă. Aceasta a fost o cauză, aproape singura, pentru care poemele detenției au circulat și s-au păstrat pe cale orală. Grație cîtorva, adevărate cărți vii, ele au putut fi transcrise, din memorie, după eliberare. De exemplu, poezia orală a lui Radu Gyr (poetul condamnat, în 1956, la moarte pentru poemul „*Ridică-te Gheorghe, ridică-te Ioane*” – caz unic în istorie de condamnare capitală pentru un poem, ținut timp de un an în lanțuri, pînă îi va fi comutată pedeapsa în muncă silnică pe viață – a fost transmisă de Dumitru Cristea, conform *Notei asupra ediției*,

unde se menționează că fostul deținut politic a fost „condamnat la 25 de ani muncă silnică și ținut patru ani în lanțuri pentru faptul că, după prima eliberare, a scris și a păstrat versurile memorate în închisoare. Deoarece nu și-a denunțat soțul, doamna Dorina Cristea a efectuat 10 ani de detenție politică”. Acest caz este mai mult decît edificator pentru soarta poetului și a poeziei sale, cînd acesta nu era aliniat politicii partidului unic.

La fel de ilustrativ poate fi fragmentul, pe care îl cităm, din *Nota* lui Zahu Pană, care însoțește culegerea menționată: „Zelul pe care un singur organ de represiune, dispunînd de puteri discreționare – arestare, anchetare, condamnare și detenție – îl depunea pentru reprimarea oricărei creații, nu putea fi imaginat în lumea liberă. Dintre toate, cea mai vînată era poezia. Cine poate crede că pentru un petec de hîrtie de mărimea unei foite de țigare erai maltratată și ținut zile întregi, dezbrăcat în celula neagră, fără pat și fără rația de mîncare? Pentru recitarea unor poezii din închisori s-au dat condamnări între 10 și 25 de ani, pentru difuzarea lor s-a dat muncă silnică pe viață, iar pentru trecerea lor în lumea liberă, s-au inventat comploturi unde s-au dat sentințe de condamnare la moarte. Dintre cei condamnați, unii au scăpat cu viață și s-au întors acasă «cum se-ntorc strigoii», dar alții au murit, ducînd cu ei în altă lume mai bună versurile memorate în anii grei de regim celular, cînd timpul se scurgea între rugăciune și poezie”.

În timp ce tot ce era valoros din literatura națională era aruncat, după expresia tovarășilor, în lada de gunoi a istoriei, „guguștiucii lumii noi” se avîntau la înălțarea unui edificiu contracultural, hotărîți, precum marele poet al regimului, A. Toma, să-i „îmbunătățească” pe clasici, să-i alinieze la politica partidului comunist – el îl prelucra pe Eminescu, transformîndu-i *Glossa* într-o poezie optimistă, la fel *Dintre sute de catarge* etc. Poezia națională se afla în colaps, istoria ei s-a oprit

la poarta anilor '50 – se cultiva doar poezia lozincardă, versificările neroade etc., fără legătură cu realitatea celor aproape trei sute de ani de poezie cultă românească.

Cum remarca Nicolae Manolescu, în eseuul său *Meta-morfozele poeziei*, care însoțea antologia din 1968, într-un limbaj ușor esopic, impus de condițiile epocii: „Mai înainte de a fi ieșit victorioasă ori înfrîntă din aceste experiențe de tranziție, mai înainte de a-și fi descoperit o nouă posibilitate de a fi, poezia modernă a fost marcată de un eveniment neprevăzut, în stare să-i modifice cu totul destinul: ea a încetat, de fapt, să existe o perioadă de timp. Cum putem ști ce ar fi fost poezia contemporană fără acest deceniu (1948-1958) de întrerupere?”.

Acest hiatus în istoria poeziei naționale a fost acoperit prin poezia creată în detenție. „Poezia închisorilor se constituie – cum remarca postfațatorul *Poeziei în cătușe* – într-o continuare firească a poeziei noastre interbelice”. Această poezie a detenției are o dublă importanță, o dată pentru istoria națională, și o dată pentru istoria literaturii ca document și valoare artistică.

Părintele Dumitru Stăniloae – și el fost deținut politic – afirma, într-un articol, despre „poetul nostru creștin prin excelență”, Nichifor Crainic, „că poezia de cea mai profundă spiritualitate românească s-a născut în închisoare și credem că și alte opere importante au fost fructul meditației din această perioadă de grele suferințe a multor spirite alese ale poporului român”.

Ce poate fi mai absurd și mai incredibil decât poezii în pușcărie, pe motive și vini imaginare, cum ai lega de picioare o lebadă sau ai prapioni un albatros, dar nu numai atât: să-i ții flămînzi, în frig, să-i pui la munci inumane, bătăile să fie fără sfîrșit, izolarea, ruperea de lume și de viață, de realitate...

În versurile lor sînt îmbrăcate fapte și întîmplări, greu de admis sau de-nțeleș într-o lume normală, dar firești, cotidiene în lumea închisorilor comuniste, a lagărelor de exterminare.

Greu de admis ca posibile de cei care *nu au stat cu ei în celule*. Poemele stau mărturie nesfârșitelor chinuri aduse jertfă pe altarul demnității. Au rezonanțe biblice, încărcate de mesianism, par clamate de marii profeti ai Ierusalimului – auzi disperarea și deznădejdea din glasul lui Ieremia sau Iezechiel.

Urmăriți de o foame apocaliptică, concretă, *înfiptă-n pîn-tecele supt ca un vîrf de coasă* (Andrei Ciurunga) – închină acestei grozăvii poeme cutremurătoare. Atît de adevărată, atît de zguduitoare este *mărturia*: „De cîte-am să Te chem să cercetezi,/ Ți se va-ncrîncena pe tîmple părul/ și pe alocuri poate n-ai să crezi,/ dar jur că Ți-am adus tot adevărul” (Andrei Ciurunga).

Greu de crezut că și-ar fi păstrat verticalitatea, calitățile umane și puterea de a rezista în fața regimului de exterminare practicat de gardienii, securității și politrucii puterii, fără credință, fără nădejde în Iisus. Mulți dintre deținuții politici fuseseră, înainte de arestare, ateii sau cel puțin indiferenți la viața religioasă – închisoarea i-a transformat, i-a readus la credință – este cunoscută convertirea, de la mozaism la ortodoxie, a lui N. Steinhardt. *Iisus a fost cu ei în celulă*. Un singur caz se cunoaște, în baza mărturisirii domniei sale, că la el în celulă Iisus n-a intrat, dar nu-l vom nominaliza. În schimb, ne spune Radu Gyr: „Azi noapte Iisus mi-a intrat în celulă,/ O, ce trist și ce'nalt părea Crist!/ Luna venea după El, în celulă/ și-L făcea mai înalt și mai trist”... (*Iisus în celulă*).

Universul poetic este marcat de oarece monotonie, dar totul se înnobilează și înalță prin autenticitatea și adevărul sentimentelor, a unor simțiri dincolo de banalitate. Ei „au răposat cu zîmbetul pe buze” (D. Bacu). Și-au binecuvîntat pînă și suferința. Ne vom întreba, alături de poet, cu întristare: „Unde sunt cei care nu mai sunt” (Nichifor Crainic), cei omorîți prin închisori, cei cu tinerețea spulberată în numele luptei de clasă, sub oblăduirea umanismului socialist?

Sînt admirabile sonorile de poezie autentică, desprinse din tragedia celulelor, ce ne înalță pe nebănuite aripi ale

spiritului, spre muzica tăcută a sferelor. Aproape e imposibil de crezut că poate fi creată poezie de așa o puritate în temnițele îngrozitoare ale terorii: „Parcă-o pasăre înfrîntă/ a țipat în pumnul strîns./ Bună dimineata, sfîntă/ bucurie, de-a fi plîns!” (*Toamnă* – Radu Gyr).

Un gînd și o speranță pentru cei morți și îngropați fără slujbă, fără cruce, are Andrei Ciurunga: „Mîine poate va veni/ legea cumpenelor drepte”; au trecut aproape zece ani de la căderea regimului criminal și această *lege* este departe de a se fi împlinit.

După ce vor fi scoși, cei care au mai rămas în viață, din închisori, ei vor rămîne sufletește, cum spune Radu Gyr, „sub zidurile Troiei”. Au parte de o libertate calpă, fără folos, venită prea tîrziu: „Sunt liber iar. Sărmană libertate,/ mai bine-am fi murit întemnițați” (Andrei Ciurunga).

Această poezie tragică a rămas încă de recuperat. Istoriile literare și antologiile (unele cu versificările ignobile ale poeților de curte) care, iată, sînt tot mai numeroase, au uitat-o, o neglijează, mă tem, cu program – spre paguba lor și, ce-i mai grav, a literaturii naționale.

[„Convorbiri literare”, nr. 2, februarie, 1999]